

CASA DE PIATRĂ DIN HERĂȘTI

ISTORIC

de RADU GRECEANU

La cca 30 km de București, pe un drum ce se desparte din șoseaua Oltenița în dreptul satului Gruiu și în apropiere de malul Argeșului, se află satul Herăști. Aici se găsesc ruinele impunătoare ale unui palat clădit pe la mijlocul secolului al XVII-lea, care este dacă nu cel mai vechi, în orice caz unul din cele mai interesante monumente ale arhitecturii civile românești din vremea lui Matei Basarab. La valoarea pe care o prezintă construcția din punct de vedere arhitectonic, se adaugă interesul stîrnit de personalitatea posesorilor ei, căci în cele trei veacuri care s-au scurs de cînd a fost ridicată, s-au perindat în aceste locuri personalități ce au jucat roluri însemnate în istoria politică și culturală a Țării Românești. Numele lui Udriște Năsturel, al Elinei, soția lui Matei Basarab, al marelui ban Șerban Năsturel, sînt strîns legate de trecutul casei, ce a devenit apoi proprietatea principelui Miloș Obrenovici al Serbiei, care a poposit în aceste locuri pentru scurt timp, în cursul unei cariere politice dintre cele mai agitate.

Moșia Herăști, care este leagănul familiei Năsturel, devine parțial proprietatea boierilor „ot Fierești”, pe la începutul secolului al XVI-lea. Către 1620, Radu postelnicul Năsturel, nepotul primului posesor al moșiei, Udriște I beceriul, stăpînește întreaga moșie Herăști, în afară de o parte care încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea trecuse în proprietatea domnească. Urmașii lui Radu postelnicul Năsturel vor purta numele de Năsturel, după ce, timp de peste 100 de ani strămoșii lui purtaseră numele lor de botez, la care se adăuga numele satului: „ot Fierești”.

Radu Năsturel se căsătorise pe la 1590 cu Despina „din casa domnească a lui Mihai vodă”. Această alianță, chiar îndepărtată, cu familia Basarabilor, va juca un rol însemnat în căsătoria de mai tirziu a fiicei sale Elina cu aga Matei din Brîncoveni, care în 1633 va ajunge domn al Țării Românești. Din căsătoria lui Radu postelnicul cu Despina s-au născut cinci copii : Șerban, mort în 1628, Cazan, Udriște, Elina și o altă fată care a devenit soția vornicului Radu Stăicuțul Șintescul ot Popești ¹. Radu Năsturel moare în 1641, după ce în 1633 devenise mare logofăt.

¹ După o notă manuscrisă adăugată de gen. Năsturel pe exemplarul său personal din *Genealogia Năstureilor*.

Fig. 1. — Casa din Herăști. Fotografie luată înaintea incendiului din ianuarie 1931.
Apare turnul de cărămidă ridicat de Miloș Obrenovici.

Casa de piatră din Herăști, care formează obiectul studiului nostru, a fost construită în interiorul unui complex de locuințe și anexe mai vechi decât ea, dar care astăzi nu mai există ¹.

În stadiul actual de cercetări nu cunoaștem un document care să indice data construcției casei de piatră. Prima informație ce o avem despre ea o constituie descrierea făcută de Paul din Alep, care o vede în primele zile ale lunii septembrie 1657 pe vremea lui Constantin Șerban Basarab Vv. În calitate de secretar al patriarhului Macarie al Antiohiei, Paul din Alep, întorcându-se din Rusia, notează o serie de amănunte care, în lipsa unui alt document, formează unicul izvor după care ne putem da seama de proporțiile și luxul acestei clădiri. Din nenorocire, textul original fiind scris în limba arabă, el n-a parvenit la noi decât prin intermediul unei traduceri engleze făcute pe la 1836. Ultima traducere românească ² după textul englez cuprinde și ea greșeli care au provocat nenumă-

¹ La ce se referă probabil Udriște Năsturel în prefața traducerii sale a *Imitații lui Christos* de Thomas a Kempis, m-rea Dealului 1647, unde ne spune că a găsit această carte „din anii copilăriei mele, aruncată și prăfuită în casa noastră” (*Bibliografia românească veche*, IV, 1944, p. 197).

² Cioran, Emilia, *Călătoria patriarhului Macarie de Antiohia în Țara Românească 1653—1658*, Buc. 1900, p. 211 și urm. Aici, conform textului englez, scrie că palatul a fost zidit de o soră a doamnei Elina a lui Matei Basarab în satul Vărăști.

rate controversate¹. Biblioteca Academiei R.P.R. posedă azi fotocopiile după textul arab aflat la Biblioteca Națională din Paris². Voi reda aici traducerea pe care a binevoit să ne-o comunice d-l Seid Muratcea :

„... În zorii zilei am ieșit de acolo / m-reă Comana / și am trecut cu barca, riul mai sus arătat. Am ajuns înaintea prânzului în satul denumit *Fiarîști*, unde sînt conacurile și palatele („saraiuri”) *fratelui* („ehu”) doamnei voievodului Matei. S-au început și s-au construit aceste palate pentru ca să se spună că nu există altele asemănătoare lor în lumea din țările Frîncilor. Pentru aceasta au fost aduși meșteri ziditori din țara ungurească și pietre din țara turcească. Au început să construiască cu piatră în exterior și interior, simultan pînă au fost terminate toate bolțile. Pietrele au fost șlefuite cu mare măiestrie și abilitatea lucrătorilor a stîrnit admirația privitorilor. Palatul are trei caturi, unul peste altul. Această construcție a avut la bază munca inventivă a meșterilor în ceea ce privește caracteristicile lucrului. În mijlocul locului de construcție³ au făcut pivnițe admirabile, ușile cărora se află pe acoperiș. Acoperișul în întregime este de olane. După cum mi s-a spus și în Ungaria toate edificiile sînt construite în felul acesta...”.

În continuare, Paul din Alep se miră de faptul că o locuință atît de prețioasă a fost construită la cîmp deschis, într-o regiune expusă la „spaimel” turcești, socotind că ar fi fost mai ferită de distrugerii în părțile mănăstirii Cozia.

Conform textului, palatul era al fratelui doamnei Elina. La acea dată trăiau însă doi frați : Căzan și Udriște. Despre persoana care a construit palatul, Paul din Alep nu ne dă nici un fel de lămurire. Se pun deci întrebările : care dintre frați era proprietarul palatului și cine l-a construit. Credem că răspunsul la această problemă poate fi dat de caracterul excepțional al clădirii, de pronunțatele influențe străine manifestate în arhitectura fațadelor și de cheltuiala foarte mare pe care o reprezintă zidirea unui astfel de edificiu. Toți acești factori desemnează, după părerea noastră, pe Udriște Năsturel ca singurul capabil să conceapă și să realizeze o locuință atît de neobișnuită pentru acea vreme.

Născut în 1596, Udriște Năsturel avea să devină unul din cei mai de seamă cărturari din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Și-a început cariera ca diac domnesc, pe vremea lui Alexandru Iliăș. În timpul domniei lui Matei Basarab, cu toate că avea numai rangul de vîtîri logofăt, era de fapt șeful cancelariei domnești și „sfătuitorul de taină” al domnului. Posesor al unei mari averi, el a călătorit mult, între altele la Viena și la Kiev și „trăia înconjurat de cărți pe care le aducea din străinătate”. Numele său este legat temeinic de istoria tipăriturilor românești din epoca lui Matei Basarab. El a publicat *Evanghelia învățătoare*, tipărită la Govora în 1642 tradusă din rusește, *Viața sfinților Varlaam și Ioasaș* etc.

¹ Iorga afirmă (*Sole și mănăstiri din România*, Buc., 1905, p. 251, *Inscripții ...*, I, p. 91 și „Bul. Com. Mon. Ist.”, VIII (1915), p. 1) că o soră a Elinei avea la Vărăști o casă etc., din care n-a mai rămas nimic.

Gen. P.V. Năsturel („Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XII (1911), p. 11 și urm., și în prefața la *Viața Sfinților Varlaam și Ioasaș*, scrisă de Udriște Năsturel, p. LXI—LXIII, Buc., 1904) crede a fi sigur că doamna Elina și cu frații ei, Căzan și Udriște, erau născuți în casă. Același lucru îl afirmă și Christache Georgescu (*Matei Basarab*, Buc., 1937, p. 8).

C.C. Giurescu, (*Istoria romînilor*, III, partea II p. 989) e de părere că palatul a fost construit de Elina, soția lui Matei Basarab. Vezi și nota 1, p. 14.

² Fotocopiile (Bibl. Acad. R.P.R., mss A 638 fondul arab, f, 282) au aparținut preotului Vasile Radu, care în *Voyage du patriarche Macarie d'Antioche ...* Paris, 1933 (*Patrologia Orientalis*, XXIV, 4) nu merge cu traducerea decît pînă la începutul călătoriei în Rusia.

³ În ed. Cioran, „curtea dintre clădiri”. E vorba desigur de pivnițe pentru alimente, cu acoperișul la fața pămîntului și care nu erau înglobate în corpurile de clădiri existente la data aceea.

În contrast cu această personalitate culturală atât de bogată, figura lui Căzan II apare mai ștearsă. Născut în 1594, el a fost vornic și apoi ispravnic al scaunului București. Nu credem ca el să fi avut nici posibilitatea materială, nici cunoștințele și gustul necesar pentru a construi singur un astfel de palat. Analizând însă dispoziția neobișnuită a planului casei care permite separarea locuinței în două corpuri distincte, și ținând seamă de faptul că la sfârșitul vieții sale Căzan apare, după cum vom vedea, ca singur proprietar al casei, credem că sintem îndreptățiți a trage concluzia că palatul din Herăști este construit de ambii frați, Căzan și Udriște. Faptul că Paul din Alep pomenește de un singur frate al doamnei Elina se poate explica prin aceea că personalitatea lui Udriște îi era mult mai cunoscută decât aceea a lui Căzan. În acest caz, data construcției poate fi situată între anii 1641, data morții postelnicului Radu Năsturel și 1657, anul vizitei lui Paul din Alep.

Un argument care confirmă ipoteza proprietății parțiale a lui Udriște Năsturel asupra casei este faptul următor: în 1879, I. Bianu cu ocazia unei cercetări la Herăști a văzut săpat în piatră, pe peretele unei camere, scutul cu armele lui Udriște Năsturel. „Armele se compun dintr-un leu stînd și ținînd cu piciorul drept o cruce ridicată cu care amenință să lovească un șarpe ce sare asupra lui. Deasupra acestora se vede o cetate iar de-a dreapta și de-a stînga sînt inițialele latine V. N. (Uriel Nasturel)”¹. Probabil că stema se afla într-una din camerele de la etaj care astăzi sînt în parte distruse. Ea corespunde cu stema de pe pagina de titlu a *Imitații lui Christos*.

Cu toate că Udriște Năsturel locuia de obicei în preajma scaunului domnesc, avînd casă la Tîrgoviște și poate la București, venea adesea la Herăști. Știm, de exemplu, că în 1643 se afla la casele de acolo unde scria celebra sa predoslovie la *Antologhionul slavonesc*, tipărit la Cîmpulung. Aceasta se încheie astfel: „Această precuvîntare o prea luminate și prea cuvioase stăpîne a fost întocmită și scrisă de mine, mai micul între robii prea luminății tale, Orest Năsturel al doilea logofăt, în satul său părintesc Fierăști”².

Udriște se căsătorise în 1625 cu Maria, fata vornicului Vintilă Corbeanul cu care a avut un fiu Mateias, rămas orfan de mamă la cîteva săptămîni. Acest copil a fost botezat și mai tîrziu înfiat de către Elina și Matei Basarab, devenind astfel moștenitor prezumptiv al domniei. El a murit însă în 1643, la vîrsta de 17 ani. Din a doua căsătorie a lui Udriște cu Despina³ s-a născut în 1632 Radu Toma, mai tîrziu mare ban al Craiovei. Acesta a fost și el botezat de Elina, care la moartea ei, în 1653, i-a lăsat moștenire toată averea ei. Aceasta a fost originea marelui averi strînse de descendenții lui Udriște Năsturel, care vor reuși mai tîrziu să intre în stăpînirea moșiilor urmașilor lui Căzan II, inclusiv casa de piatră.

Elina, sora lui Udriște Năsturel, născută în 1598, a fost căsătorită în 1612, la vîrsta de 14 ani cu aga Matei din Brîncoveni, viitorul domn, căruia îi va sta alături timp de 40 de ani, sprijinindu-l în activitatea lui politică și culturală. Ca și fratele său, ea va fi toată viața strîns legată de locurile ei de naștere și o vedem în 1644 că zidește împreună cu frații ei, Căzan și Udriște, biserica din Herăști, așa cum se pomenește în pisania slavonă a bisericii: „Acest sfînt și dumnezeesc locaș, den însuși temeliea lui a fost clădit și înălțat cu ajutorul lui Dumnezeu și prin stăruirea și porunca luminăției sale bine cinstitoare principese, a doamnei Elena, cu harul lui Dumnezeu stăpînă și vovodeasă a Țării Ungrovlahiei, soția preacinstitorului și autoerat domnitor Io Matei Basarab, cu truda și ajutorul în parte a celor doi buni frați ai săi, Căzan Năsturel și Orest Năsturel (. . .) domnind

¹ Vezi „Anal. Acad. Rom.”, Seria III, tomul II, 1879—1880, p.14

² La această dată nu putem ști precis dacă e vorba

de casa de piatră sau de vechea casă părintească.

³ Poate sora lui Hrizea, vornicul din Bălteni.

atunci întru Dumnezeu creștinul domnitor, cel mai sus pomenit, soțul acesteia, pe timpul arhiepiscopului Kir Theofil și al episcopului de Rîmnic, Kir Ignatie și cel de Buzău, Kir Ștefan, în anul de la zidirea lumii 7152, și de la mîntuirea lumii 1644. Și vătaf la lucru a fost Mamant Barbulov din Netezești”¹.

În această biserică au fost așezate de către Elina doamna pietrele de mormînt ale lui Radul postelnicul Năsturel, înmormîntat împreună

cu fiul său Șerban, și a soției lui, Despina². Udriște Năsturel a murit probabil în anul 1658³. Nu știm prin ce concurs de împrejurări, dreptul de proprietate asupra caselor de piatră aparținea către anul 1669 lui Căzan II singur. Cert este faptul că acesta fiind încă în viață și bolnav, își împarte moșia între cei doi fii ai săi Căzan III logofăt și Udriște III paharnic.

Într-un document din 26 decembrie 1669, Antonie vodă din Popești întărește celor doi frați „satul Hierăști, cu rumîinii pe jumătate, și din casele din Hierăști tot pre jumătate. . . pentru că a venit Căzan postelnicul înaintea domniei mele în divan de a spus cum că fiind slab și bătrîn socotit-a el ca să-și împartă casa și să-și tocmească feciorii”⁴.

Nu știm cum și-o fi tocmît Căzan al II-lea feciorii, dar observăm un proces continuu de sărăcire a descendenților săi. Acest lucru va duce la o destrămare rapidă a averii lor care se duce pe plata datoriilor. La 25 iunie 1692, o hotărnicie ne arată că fiii lui Căzan II cedează jumătate din moșia lor (fără casă) nepotului lor de văr, Șerban, nepotul de fiu al lui Udriște Năsturel. Casa de piatră, simbolul puterii neamului lor, rămîne mai departe în proprietatea descendenților lui Căzan II, care lăsase cu limbă de moarte fiilor săi să nu-și vînză niciodată casa oricîtă nevoie de bani ar avea.

Cei doi frați, Căzan III logofăt și Udriște III paharnic, nu stăpînesc împreună mult timp casa, căci o vedem mai tîrziu proprietatea lui Căzan singur, care pe la anul 1700, după exemplul părintelui său, se gîndește să-și lase averea, încă în viață fiind, fiilor săi. Toate merseră bine pînă la casă. Erau 5 copii : doi băieți, Constantin și Nicolae și 3 fete : Maria, Ileana și Nedelea. Fetele ridicară și ele pretenții asupra casei, susținute fiind și de mama lor. Dar să lăsăm să grăiască pe bătrînul Căzan III, din al cărui act de donație al casei cităm : casele de piatră „care le am de la tatăl meu Căzan postelnic . . . care zicîndu-mi tatăl meu,

Fig. 2. — Casa din Herăști în 1954.

¹ Textul slavonesc al pisanii a fost dat de V. Drăghiceanu în „Bul. Com. Mon. Ist.”, 1931, p. 134. Pentru traducerea romînească vezi N. Iorga, *Inscripții . . .*, I, p. 91 și „Revista pentru istorie” . . . , an XI (1910), p. 61—71 și „Albina”, an X (1906), nr. 9, p. 230—231.

² Vezi fotografiile în „Revista pentru istorie” . . . , an XI (1910), p. 60, 62, 67.

³ „Revista pentru istorie. . .” an, XI (1911), p. 312 și Al. Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu), 1658—1659*, în „Bul. Com. Ist. a Rom.”, an XIV (1935), p. 102 și 138.

⁴ „Revista pentru istorie . . .” an, XII (1911), p. 30—31.

bani pe dinsele să nu iau, le-am dat acestor copii și fete ale mele. Că eu am vrut să fie numai ale copiilor amindoruri, iar femeia me m-au dus la părintele vlădica la judecată și Sfinția Sa m-au judecat ca să aibe și fetele parte în casele de piatră. Deci zicind Sfinția Sa așa, nu am putut ca să ies din judecata Sfinției Sale, ci le-am dat ca să fie a tuturor, să facă ce vor vrea cu dinsele și să le stăpînească ei, iar eu să nu mă mai amestec cu dinsele. . .”¹.

După ce-și dădu casa, Căzan împăcat cu gîndul că salvase casa strămoșilor săi, se împrumută mai departe în dreapta și în stînga spre a face față nevoilor vremii. Dar principalul său creditor era Șerban postelnicul Herescu, nepotul său. Astfel, la 1 aprilie 1710, el se împrumută de la Șerban cu 649 1/2 taleri și-și pune zălog moșia Herăști².

Venind scadența, Căzan nu poate plăti, urmează un proces care se termină în 1712 cînd, la 19 martie Constantin Vv. Brîncoveanu dă carte la mîna lui Șerban postelnic Herăscul ca să ție moșiile lui Căzan : Herăștii și Budeștii. Șerban, care era nepot de văr al lui Constantin Brîncoveanu, vroia să reunească în stăpînirea sa toate părțile din moșia Herăști. În același an, 1712, el se înțelege și cu nepoții lui Căzan (fiii lui Udriște III), care erau și ei înglobați în datorii, și le cumpără partea lor din Herăști (1431 stj.) pe 711 taleri³.

Îi mai rămînea lui Șerban să pună mina și pe casa de piatră cea mult prețuită de familia sa. Întreținerea unei astfel de locuințe trebuie să fi costat scump și pînă la urmă stăpînii ei trebuiră, vrînd-nevrînd să se despartă de ea. La 15 iulie 1716, Sofica, jupîneasa lui Căzan logofăt, care acum era răposat, împreună cu fiii ei Constantin și Nicolae și fetele Maria, Ileana și Nedelea, dau scrisoare la mîna lui Șerban, care era acum vel medelnicer, în care se spune : „. . . că avînd noi moșie mai înainte vreme la Fierăști și într-alte hotare de acolo, împreună cu dumnealui (Căzan), iar cînd am fost în zilele lui Constantin voevod Basarab, boierul meu s-a hotărît cu dumnealui și acele moșii au căzut toate la dumnealui. Deci noi mai avînd niște case de piatră, stricate, în siliștea Fierăștilor, unde este moșia dumnealui boerul meu, Căzan logofăt, le-am dat copiilor ca să facă ce vor vrea cu dinsele. Ei le-au vîndut lui Șerban vel medelnicer, drept bani taleri 25”. Semnează Sofica și toți copiii ei.

Prin acest act, casa de piatră din Herăști, veche de peste o jumătate de veac, ultima rămășiță din averea lui Căzan postelnic și așa cum spun documentele „stricată”, trece în stăpînirea descendenților lui Udriște Năsturel. Nu știm dacă Șerban a pus sau nu să se repare casa de piatră, credem însă că cel puțin la început ea rămase nelocuită căci acesta își avea casele sale „în sus de moșia Herăști”.

Șerban Năsturel era născut în 1665. În 1688, pe vremea lui Șerban Cantacuzino, i se acordă titlul de conte de către împăratul Leopold I al Austriei. În 1691 îl găsim postelnic. Pe vremea lui Constantin Brîncoveanu, el își pierde bună-voința domnitorului căci luase partea doamnei Maria a lui Șerban Cantacuzino împotriva Brîncoveanului, iar în 1700 chiar completează pentru detronarea acestuia. Pînă la 1713 nu mai ocupă nici o dregătorie. La acea dată îl găsim vel sluger. Sub Ștefan Cantacuzino, la 1716, devine vel medelnicer. La 1717, pe vremea lui Ion Mavrocordat, va fi mare clucer, iar în 1718 mare ban.

Fiul lui Șerban, Constantin, este persecutat ca și tatăl său de Constantin Brîncoveanu tot din cauza politicii dusă de el. I se iau moșiile Dedulești și Strimbeni, care îi vor fi înapoiate de-abia în 1714 de Ștefan Cantacuzino.

¹ Citat de Gen. Năsturel în „Revista pentru istorie . . . an, XII (1911). din *Condica domeniului Fierăști*, doc. nr. 9.

² „Revista pentru istorie . . .”, an, XII (1911), p. 40 (*Condica dom. Herăști*, doc. 36).

³ *Condica dom. Herăști*, doc. 38.

Ne interesează testamentul său din 23 iunie 1754 în care iscălește ca biv vel ban ¹. Prin acesta el lasă casele de piatră din Herăști pe jumătate Smarandei, a doua lui soție, și pe jumătate fiului său Răducanu, care urmează să stăpânească întreaga casă după moartea Smarandei.

Răducanu Năsturel, zis și Cocoșatul, născut în 1750, mort în 1840, fu paharnic încă de la naștere și nu ocupă alt rang boieresc. Era căsătorit cu Aneuța Filipescu, care moare mult timp după dînsul, în 1848. El locuia ca și tatăl său în București, iar casa din Herăști era locuită numai o parte a anului.

Ajungem cu aceasta la fiul lui Răducanu, Constantin, născut în 1798, mort în 1874, general, creatorul marelui premiu Năsturel al fostei Academii Romîne și ultimul posesor din neamul său al casei din Herăști.

Constantin, care va intra în armată abia după 1830, va fi la început foarte legat de moșia părintească. În 1819, îl vedem cerînd să se ție bileiuri pe moșia sa, de cîteva ori pe an, sau insistînd pentru înființarea tot acolo a unei Căpitanii pentru a o apăra de făcătorii de rele.

El pleacă în 1822 în Rusia, unde duce o viață de petreceri, lucru care îl face să intre pe mîna cămătarilor. Avea și datorii mari către mama lui, Anca Herăscu. În 1828, datoriile lui Constantin se ridicau la enorma sumă de 679 209,81 taleri ². Silită de nevoie și pentru a putea face față datornicilor, mama sa însărcinează pe un anume Ghiță Opran cu vînzarea moșiei Herăști cu casă cu tot. Sîntem în 17 ianuarie 1830. După ce ramura lui Udriște Năsturel stăpînise moșia și casa peste 100 de ani, veni și rîndul ei să cedeze drepturile sale altora. Numai că acești „alții” vor fi de neam străin. La sfîrșitul anului 1831 moșia și palatul erau vîndute prințului Miloș Obrenovici, domnitor al Serbiei.

Personalitatea istorică a lui Miloș Obrenovici este una dintre cele mai interesante. Aparținînd clasei țărănești, el se integrează luptei pentru independență contra turcilor, ajungînd să conducă mișcarea de eliberare începută de Carageorghe Petrovici și reușind să cucerească autonomia țării sub conducerea sa. El stabilește cu domnitorii Principatelor Romîne relații de bună vecinătate, pe care știe să le exploateze în folosul său personal, ajungînd să monopolizeze comerțul cu sare în Principate și în Serbia, fapt care îl face să devină în curînd posesorul unei averi excepționale.

Din cauza intereselor de exploatare a sării, care îl obligau să călătorească în Țara Romînească, Miloș Obrenovici cumpără cîteva moșii, printre care și Herești, și aceste achi-ziții îi sînt foarte folositoare cînd, în 1836, abdică și părăsește Serbia.

Miloș se stabilește întii la București, apoi în 1839 se retrage pentru scurt timp la Herăști de unde întreține mai departe o activă corespondență diplomatică cu agenții săi din străinătate, în vederea recăpătării tronului. La începutul lui 1840, Miloș, care suferea de ochi, pleacă la Viena, unde va rămîne multă vreme. De-abia în 1858 își va vedea eforturile încununuate cu succes. Își va recăpăta tronul și va muri doi ani după aceea, în 1860 ³.

În timpul șederii sale la Herăști, principele sîrb întreprinse vaste lucrări de reparații și modificări la casă și biserică ⁴.

¹ Condica XIII Mitrop. București, p. 51, Arhivele statului. Citat de Gen. Năsturel în „Revista pentru istorie . . .”, an. XVI (1922), p. 102—105.

² Vezi Condica domnească, nr. 123, f. 186, Arhivele Statului.

³ Vezi Nistor Ion, *Relațiile principilor Carageorghievici și Milun Obrenovici cu Țara Romînească*, Buc. 1945.

⁴ Lucru care îl face pe V. Drăghiceanu să afirme greșit că „prințul Miloș al Serbiei își face aici o pereche de trainice case din blocuri de piatră, confundate pînă aci cu casele Doamnei Elena a lui Matei Basarab, cu care nu are nimic de-a face” („Bul. Com. Mon. Isl.”, 1931, p. 134).

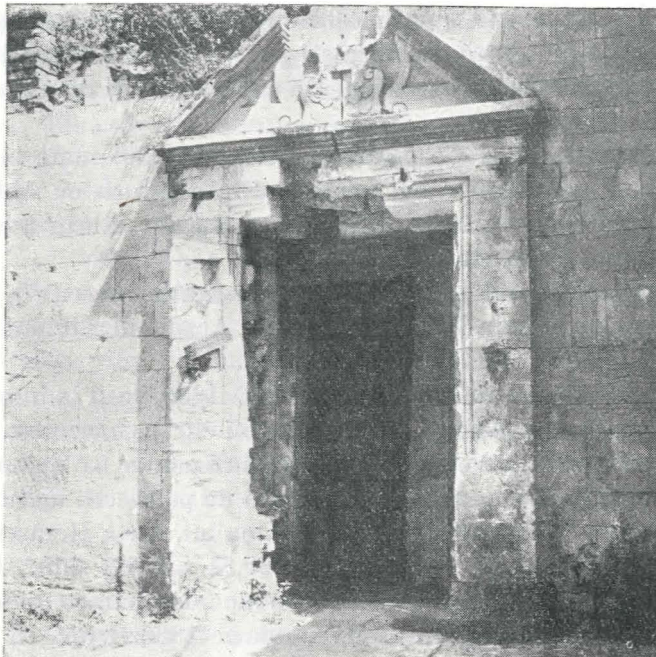

Fig. 3. — Portalul de pe fațada de vest. La partea superioară a frontonului apar urmele crampoanelor care fixau stema familiei Obrenovici.

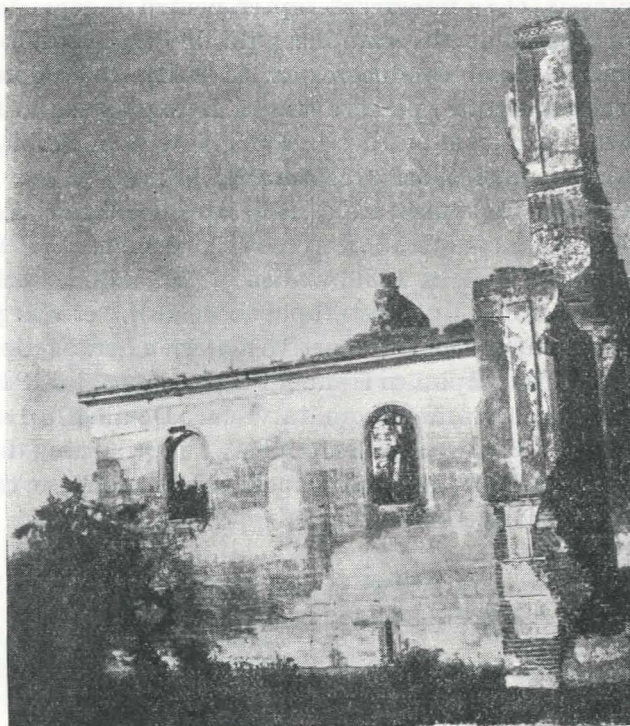

Fig. 4. — Zidul de est al casei din Herăști. În primul plan ruinele corpului de cărămidă adăugat de Miloș Obrenovici.

Zidurile de piatră ale casei au fost reparate, iar peste etaj s-a construit un turn de cărămidă cu două etaje, de unde se zice că arnăuții de gardă observau împrejurimile pentru a vedea dacă nu apare vreun alai venit să-l cheme din nou pe Miloș la domnie. Se adaugă de asemenea un corp lateral cu parter și etaj, construit tot din cărămidă.

Transformările suferite de biserică sînt mult mai importante. Atît planul, cît și fațadele au fost radical modificate și biserica și-a pierdut caracterul specific arhitecturii din vremea lui Matei Basarab, primind o decorație neoclasică, nelipsită totuși de interes. Biserica a fost transformată în 1833 și de atunci datează tîmpla actuală, precum și cîteva strane cu armele familiei Obrenovici. Aceeași dată este gravată, împreună cu numele donatorului și coroana sîrbească, pe clopotele dăruite de Miloș bisericii, împreună cu mențiunea că au fost turnate la Buda. În 1866 este schimbat și hramul bisericii cu ocazia unei noi zugrăveli ¹.

Pietrele de mormînt așezate de Elina doamna au fost scoase din biserică în timpul lui Miloș și zidite în peretele exterior de la intrare. După 1830 piatra de mormînt a lui Radu postelnic Năsturel ajunsese treaptă la pragul intrării boierești de pe fațada de Sud și acolo rămase pînă în 1890, cînd a fost pusă treaptă la intrarea pridvorului. Acolo se afla încă în 1910 cînd o vede generalul P. V. Năsturel, fiind așezată cu inscripția în sus. Ea a fost scoasă de general și rezemată de zidul bisericii ².

Lîngă biserică se găsește mormîntul fratelui lui Miloș, Milan I Obrenovici, fost domnitor al unei părți din Serbia în timpul luptei de independență cu turcii și care fusese otrăvit la București în 1816 de către partizanii lui Caragheorghe.

Miloș a favorizat colonizarea satului cu numeroși bulgari și sîrbi refugiați de teama turcilor ³.

La moartea lui Miloș Obrenovici, moșia împreună cu casa de piatră este moștenită de fiul său cel mai mic Mihail, care o lasă mai departe sorei sale Safta, căsătorită cu baronul croat Nicolici von Rudna. Acesta, la rîndul său, o lasă moștenire fiului său Mihail, care locuia la Budapesta și lăsase administrația moșiei pe mîna unui oarecare Steuer sub ale cărui directive s-au executat construcțiile anexe, care există și astăzi : magazii, grajduri, clădirea administrației etc.

La data de 17 iunie 1881, baronul Mihail Nicolici von Rudna a vîndut casa și moșia, care avea 20 000 de pogoane, lui Anastase Stolojan contra 4 milioane lei aur, din care 1 milion a fost achitat imediat. Casa a rămas proprietatea familiei Stolojan pînă în 1949, însă ea nu mai era locuită încă de la sfîrșitul lui ianuarie 1931, cînd un incendiu distrusese acoperișul, planșeele de lemn și tîmplăria ⁴.

O descriere a casei (foarte sumară) înainte de distrugerea ei se găsește în lucrarea lui Emil Cerkez, *Din vremuri trecute*, Buc., f.a., descriere făcută cu ocazia unei vizite care a avut loc în 1914. Autorul descrie și stema de pe portalul de piatră al casei : „Doi zgripturoi săpați în piatră și purtînd pe piept cîte un cartuș în care altădată se vedeau în relief armele Năstureilor. Obrenovicii au ras armoriile și au pus pajura sîrbească” ⁵.

¹ Vezi V. Brătulescu și Ilie Remus, *Mănăstiri și biserici din jud. Ilfov*, București, 1935, p. 49.

² Vezi „Revista pentru istorie” . . . , an XI (1910), p. 64-71.

³ Vezi N. Iorga, *Sate și mănăstiri din Romînia*, București, 1905, p. 251. Alexandrescu (*Dicționarul geografic al jud. Ilfov*) afirmă în 1902 că „locuitorii satului sînt aproape toți sîrbi, iar cei bătrîni nici nu

știu romînește”. Astăzi încă, un cătun al Herăștilor se numește Miloșești.

⁴ Vezi ziarele vremii. De exemplu articolul lui Adrian Maniu din „*Dimineața*”, vineri 23 ianuarie 1931, p. a 3-a, cu titlul „*A ars castelul din Herăști de pe vremea lui Matei Basarab*”.

⁵ Stema de bronz a Obrenovicilor se află astăzi la Muzeul de istorie al orașului București.

După 1931, casa s-a degradat continuu deoarece nu s-a luat nici o măsură pentru protecția ei.

S-a distrus astfel o mare parte din etaj, însă din fericire intervenția Comisiei monumentelor istorice a salvat de la dispariție resturile unui monument atât de prețios.

Pe baza unui proiect de restaurare, întocmit în 1954, s-au început lucrările de consolidare în octombrie 1954, însă ele nu au mai fost continuate în anii următori. Recent șantierul de lucru a fost organizat astfel că salvarea acestui prețios monument este asigurată.

NOTIȚĂ BIBLIOGRAFICĂ

Documentele citate în cuprinsul articolului sint luate din studiul gen. P. V. Năsturel: *Genealogia Năstureilor*, publicat în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, X (1909) — XVI (1922). Ele se află acum la Biblioteca Academiei R.P.R.

Documentele publicate în colecția *Documente privind istoria României*. Veacul XVII. B. Țara Românească, par a privi (cel puțin în volumele publicate), numai „partea domnească” a moșiei Herăști.

Informații prețioase mi-au fost puse la dispoziție de familia Năsturel, pentru care ti aduc viile mele mulțumiri. Lucrările consultate ce nu au fost citate în interiorul articolului :

Familia Năsturel în „Trompeta Carpaților”, V, nr. 511, 23 aprilie 1867.

Florescu G., *Din vechiul București*, Buc., 1935.

Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1899.

Manu, *Documente din sec. 16—19, privitoare la familia Manu*, Buc., 1907.

КАМЕННЫЙ ДОМ В ХЕРЭШТИ

Исторический очерк

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Каменный дом в Хэрэшти построили, по всей вероятности, братья Кэзан и Удриште Нэстурел в середине XVII века. Он был описан впервые в 1657 году Павлом и Алеппо, секретарем Антиохийского патриарха Макарие, проезжавшим через Валахию.

Это один из наиболее видных памятников древней гражданской архитектуры в РНР. Он принадлежал в течение веков лицам, игравшим значительную политическую и культурную роль в стране. Удриште был братом Доамны Елины, жены господаря Матая Басараба, и содействовал обогащению румынской литературы переводами русских и славянских книг. Дом перешел затем от ветви Кэзана в собственность потомков Удриште Нэстурела. Генерал Константин Нэстурел, последний владелец из этого рода, продал в 1831 году дом Милошу Обреновичу, сербскому князю, который содействовал освобождению его страны от турецкого ига. Затем дом проходит через руки различных владельцев до 1931 года, когда он был поврежден пожаром. В течение почти 25 лет он находился в запустении и был на пути к полному разрушению, если бы его не спасло вмешательство Комиссии исторических памятников. Возможно, что восстановление этого исключительно ценного здания будет содействовать сохранению одного из наиболее значительных художественных сокровищ страны.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Дом в Херэшти. Фотоснимок перед пожаром в январе 1931 года. Видна башня кирпичной кладки, построенная Милошем Обреновичем.

Рис. 2. — Дом в Херэшти в 1954 году.

Рис. 3. — Поргал западного фасада. На верхней части фронтона видны следы костылей, которыми был укреплен герб рода Обренович.

Рис. 4. — Восточная стена дома в Херэшти. На первом плане видны развалины корпуса кирпичной кладки, пристроенного Милошем Обреновичем.

LE MANOIR DE HERĂȘTI

Historique

(RÉSUMÉ)

Le manoir de Herești a été bâti en pierre de taille, selon toutes probabilités par les frères Căzan et Oreste Năsturel, vers le milieu du XVIIe siècle. Il a été décrit pour la première fois en 1657, par Paul d'Alep, secrétaire du Patriarche Macarie d'Antioche, lors de son voyage à travers la Valachie.

C'est un des monuments les plus représentatifs de l'ancienne architecture civile roumaine. Le domaine a appartenu successivement à différentes personnalités ayant joué un rôle important dans la vie culturelle et politique du pays. En effet, Oreste était le frère de la princesse Elina, épouse du prince Matei Basarab ; il a notablement contribué à enrichir la littérature roumaine par de nombreuses traductions de textes russes et slaves. La maison a ensuite passé aux descendants d'Oreste Năsturel, et le général Constantin Năsturel, dernier propriétaire et descendant de cette famille, la vendit en 1831 à Miloch Obrénovitch, prince serbe ayant pris part à la libération de son pays de la domination turque. Ultérieurement, cette belle demeure passa par différentes mains, jusqu'en 1931, date à laquelle elle fut en partie détruite par un incendie. Pendant près de 25 ans, elle resta complètement abandonnée et, sans l'intervention de la Commission des Monuments Historiques, elle n'aurait bientôt été qu'un souvenir. La restauration de ce bâtiment d'une importance exceptionnelle est destinée à conserver l'un des plus purs trésors artistiques du pays.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Manoir de Herăști. Photographie antérieure à l'incendie de janvier 1931. On aperçoit la tour en briques ajoutée par Miloch Obrénovitch.

Fig. 2. — Le manoir de Herăști en 1954.

Fig. 3. — Portail occidental. On aperçoit au sommet du fronton les traces des crampons qui maintenaient les armoiries des Obrénovitch.

Fig. 4. — Mur oriental du manoir de Herăști. Au premier plan les ruines de l'aile en briques construite par Miloch Obrénovitch.